

Przetacka, Maria / Paszkowska, Monika

"Ochrona środowiska w filozofii i teologii", red. J. M. Dołęga, J. W. Czartoszewski, Warszawa 1999 : [recenzja]

Studia Teologiczne 17, 420-423

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ochrona środowiska w filozofii i teologii, red. J. M. Dołęga i J. W. Czartoszewski, ATK Warszawa 1999, ss. 295.

Tytuł rekomendowanej pozycji to zarazem temat konferencji, która odbyła się dnia 22 października 1998 r. w Akademii Teologii Katolickiej, w XX-tą rocznicę pontyfikatu Jana Pawła II. Sesja prezentująca problematykę ekologiczną podejmowaną w filozofii i teologii została zorganizowana przez Wydział Filozofii Chrześcijańskiej (Katedrę Filozofii Ekologii) i Instytut Studiów nad Rodziną. Udział w konferencji wzięło grono prelegentów i gości z uniwersyteckich ośrodków całego kraju, zaangażowanych w tematykę ekologiczną i współpracę na gruncie naukowym.

Główne nurty przedstawionych wypowiedzi zostały uwypuklone w tytułach czterech części książki, piąta część natomiast poświęcona jest dyskusji zainspirowanej wygłoszonymi referatami.

Tematem pierwszej części są zagadnienia ekofilozofii. Wypowiedzi można podzielić na dwie grupy: dotyczące ekofilozofii w ujęciu epistemologicznym i metodologicznym oraz poruszające jej problemy antropologiczne i aksjologiczne. Wypowiedzią wprowadzającą w problematykę ochrony środowiska społeczno - przyrodniczego w sozologii i ekofilozofii jest wykład J.M. Dołęgi szczególnie przedstawiający te nauki, przedmioty i specyfikę badań. Podkreślając ich rolę spełnianą w systemie edukacji ekologicznej wskazuje jednocześnie konieczność wypracowania dla nich odpowiednich i solidnych podstaw metateoretycznych. M. Przechowski przedstawia z kolei ekofilozofię jako odrębny gatunek epistemologiczny i metodologiczny. Przedmiotem tej wypowiedzi są redukcjonistyczne i holistyczne spojrzenia na przyrodę. Ekologię i sozologię zalicza do ujęć holistycznych co pozwala na ekofilozoficzne ujęcie związku przyczynowego. Dostrzegając pośród koncepcji filozofii ekologii niejednorodny stosunek do nauk ścisłych autor kolejnego artykułu - A. Papuziński postuluje stworzenie nowej dyscypliny nauki, którą byłaby ekologia holistyczna. Charakteryzowałoby ją kompleksowe podejście do zagadnień przyrodniczych i społecznych. Autor rozwija także projekt kulturalistycznej filozofii ekologii jako programu emancypacji społeczeństwa od antyekologicznych stereotypów kulturowych na drodze zmiany mentalności zbiorowej. Stanowisko to nie jest jednak poparte kompetentną literaturą, do której czytelnik mógłby odnieść się w celu rozwiania mnożących się wątpliwości dotyczących tego tematu. Innego rodzaju wypowiedzią jest tekst H. Cyrzan dotyczący ekologicznych implikacji nowego spojrzenia na ewolucję. Próbując odpowiedzieć na sztandarowe pytanie o miejsce człowieka w świecie zwraca uwagę na odpowiedzialność ciążyącą na nim z racji zajmowanej pozycji. Wypowiedź A. Kiepasa odczytywana w tym kluczu również przekazuje uwagi o miejscu i roli człowieka w środowisku, a także o zagrożeniach wynikających z jego działań nie kierowanych odpowiednimi wartościami i od-

powiedzialnością. E. Kośmicki podejmuje natomiast próbę charakterystyki głównych przyczyn tkwiących w społeczeństwach decydujących o nastawieniu konsumpcyjnym w stosunku do środowiska. Prześledzenie oddziaływań człowieka na przyrodę w historii wskazuje na przyczyny braku odpowiedniej etyki we współczesnym społeczeństwie przemysłowym.

Druga część poświęcona zagadnieniom edukacyjnym ekofilozofii zawiera referaty o prowadzonych badaniach nad potrzebą i koniecznością edukacji, jak również budzeniem świadomości moralnej i etycznej.

Edukacja ekologiczna w Polsce, o której mówił Z. Wnuk, zgodnie z chińskim przysłowiem "słyszę - zapominam, widzę i pamiętam, czynię i rozumiem", jest najtańszą i najskuteczniejszą formą dbałości o środowisko przyrodnicze. Autor w swojej wypowiedzi przedstawia proponowany przez siebie program edukacji ekologicznej, jej cele oraz najważniejsze problemy w skali krajowej i międzynarodowej. K. Najder-Stefaniak w artykule "Edukacja w paradygmacie ekologicznym" postuluje natomiast nowy paradygmat polegający na zmianie metod nauczania i poszukiwaniu nowych form i celów edukacji zgodnych z imperatywem solidarności człowieka z przyrodą. O osiągniętych dotychczas efektach w oświacie ekologicznej mówi natomiast J. Sandner na podstawie prowadzonych przez siebie badań. Analizując zebrane materiały dostrzega zmiany w ideach i wartościach w społeczeństwie, wraz ze zmianą światopoglądu. Podkreśla korelację poziomu wiadomości i wyznawanych wartości ze stosunkiem do środowiska przyrodniczego. Część tą zamyka wypowiedź A. Latawiec o wybranych aspektach edukacyjnych inspirowanych przez filozofię medycyny i ekomedycynę. Aby zrozumieć miejsce człowieka w przyrodzie niezbędne jest posiadanie interdyscyplinarnej wiedzy. Wyrazem tego jest ekomedycyna, która pojawia się na styku ekologii i medycyny.

W trzeciej części spotykamy zagadnienie etyki środowiskowej. Pierwszym prelegentem jest W. Tyburski, który proponuje pogłębienie refleksji etycznej zaangażowanej w ochronę środowiska o wymiar aksjologiczny. Podstawowym zadaniem etyki środowiskowej byłoby, według autora, budowanie katalogu wartości i zasad takich, które określą kształt praktycznych stosunków człowieka z jego przyrodniczym otoczeniem. Jednocześnie ukazane są spory i niescisłości związane z rozumieniem podstawowych założeń etyki środowiskowej.

W. Sztumski, wychodząc od zdefiniowania pojęcia życia sensownego prowadzi czytelnika do jądra etyki środowiskowej zwanej enwironmetalizmem, czyli do paradygmatu ekologizmu. W jego świetle życie ludzkie zyskuje sens tylko poprzez upowszechnianie świadomości ekologicznej związanej z różnymi nurtami ekofilozofii. Podstawy chrześcijańskiej etyki środowiska naturalnego przedstawia natomiast J. Łukomski w oparciu o chrześcijańską koncepcję osoby ludzkiej, która bez transcendentnego fundamentu pozostaje zawieszona w próżni. Obowiązującym postulatem w tej etyce jest pozostawanie w zgodzie z obiektywną rzeczywistością podporządkowaną rozumowi, w której kryją się za-

sady porządku i harmonii. Poszanowanie tego porządku, a więc istot żywych, ich biocenozy i ekosystemów musi iść w parze z ochroną godności człowieka i wartości moralnych. Przyroda egzystuje poza dobrem i złem dlatego to godność osoby ludzkiej jest normą moralności. Najdobitniej podkreśla to teologia ukazując człowieka jako dzieło Boga, istotę ucieleśnioną duchem. Zastrzeżenia autora budzi więc potrzeba negacji antropocentrycznej perspektywy i uznania jednakowych praw wszystkich istot w przyrodzie, jak również zasada równości biocentrycznej. Pogarda dla człowieka objawia się kryzysem wartości moralnych, wyrażającym się w degradacji środowiska naturalnego. W koncepcji chrześcijańskiej stworzenie na obraz boży motywuje nas do szanowania przymierza istniejącego między Bogiem a stworzeniem, a więc okazaniem ludzkiej solidarności ze wszystkimi stworzeniami, wyrażającej się zasadą nie szkodzenia.

Część czwartą zatytułowaną "Z zagadnień ekoteologii" otwiera wykład S. Urbańskiego "Mistyka ekologii ducha ludzkiego" traktujący o zjednoczeniu mistycznym, które ma miejsce w człowieku przez proces afektywnego spotkania z Bogiem. Można tutaj mówić o dowartościowującej duchowość roli mistyki. Człowiek obok wymiaru biologicznego i psychicznego ma przecież jeszcze wymiar duchowy integrujący cały byt. J. Bajda przybliżył pojęcie grzechu ekologicznego poprzez uwydatnienie moralnego aspektu ludzkich działań naruszających porządek ekologiczny należący do całości porządku stworzenia. Sprzeniewierzenie się temu porządkowi godzi we wspólne dobro ludzkości, a więc i świata, który jest domem rodziny ludzkiej. J.W. Czartoszewski proponuje ekologiczne rachunki sumienia będące punktem wyjścia w procesie nawrócenia. Autor przedstawia dwa wybrane rachunki sumienia: pierwszy zaczerpnięty z "Nabożeństw pokutnych" pod redakcją E. Piotrowskiego, drugi według bpa H. Muszyńskiego, a następnie analizuje je i wykazuje, że złożoność bytu ludzkiego domaga się w rachunku sumienia pytań dotyczących ekologii.

Ostatni wykład M. Ozorowskiego przedstawia zarys kilku myśli dotyczących możliwości uprawiania ekoteologii. Przy czym powinna ona być rozumiana jako nowe spojrzenie w świetle Objawienia bożego na świat uwikłany w problemy zrodzone przez wysoko rozwiniętą cywilizację techniczną.

Całość zamykają głosy dyskusji odnoszące się do poszczególnych części i wnoszące wiele interesujących uwag. Wypowiedzi Z. Kozaka i H. Lisickiej dotyczą ogólnych rozstrzygnięć w zakresie ekologii i ekorozwoju, natomiast Z. Łepko przedstawia bogatą analizę antropologicznych aspektów ekofilozofii, która jest ciekawym uzupełnieniem pierwszej części książki. Znajdziemy tu także wypowiedz A. Skowrońskiego dotyczącej "Kwestii ekologicznej" w nauczaniu Jana Pawła II".

W zakończeniu organizatorzy konferencji wyrażają swe głębokie zadowolenie z tak wielkiego zainteresowania poruszaną tematyką i zapraszają czytelników do brania czynnego udziału w kolejnych spotkaniach mających się odbywać corocznie.

Prezentowana pozycja jest niezwykle cenna ze względu na unikalność materiałów oraz możliwość przekrojowego zapoznania się z różnymi aspektami bogatej tematyki ekologicznej. Ze względu na formę i logiczne uporządkowanie może być doskonałą pomocą zarówno dla studentów, jak i dla obeznanych z problematyką specjalistów. Redaktorzy książki J. M. Dołęga i J. W. Czartoszewski (organizatorzy konferencji) są jednocześnie osobiście zaangażowani w dialog toczący się w środowiskach naukowych, co zapewnia poruszanie najbardziej aktualnych problemów współczesnego świata. Książkę cechuje wysoki poziom edytorski oraz przejrzystość zawartych w niej wiadomości. Z pewnością jest jedną z ciekawszych publikacji jakie ostatnio ukazały się na rynku wydawniczym i dlatego też godną polecenia.

Monika Paszkowska i Maria Przetacka

Stanisław Zięba, *Natura i człowiek w ekologii humanistycznej*, Zakład Ekologii Człowieka, KUL, Lublin 1998, ss. 288.

W popularnym znaczeniu "ekologia" jest rozumiana jako nauka przyrodnicza badająca relacje zachodzące pomiędzy organizmami żywymi (lub ich grupami), a otaczającym je światem zewnętrznym (środowiskiem). Tak rozumiana ekologia, jako samodzielna dyscyplina ukonstytuowała się dopiero w XX wieku, a do jej zaistnienia w znacznej mierze przyczyniły się badania empiryczne związane z biologią. Szybko jednak okazało się, że ekologia w czysto biologicznym wymiarze jest mało skuteczna. Również naukowe i czysto techniczne rozwiązania nie przynoszą pożądanych rezultatów. Ekolodzy szybko zorientowali się, że dla skutecznych działań proekologicznych, potrzebne jest wypracowanie prawidłowej filozofii życia, opartej nie tylko na naukach biologicznych, ale także społecznych i humanistycznych. W ten sposób wyłoniły się nowe trendy, nurty i kierunki ekologiczne.

Jednym z takich kierunków jest – coraz bardziej popularna – ekologia humanistyczna. Dotyczy ona człowieka powiązanego tak z rzeczywistością biologiczną, jak i ze strukturami społecznymi (ekonomicznymi, politycznymi, religijnymi). Na gruncie polskim, wśród wielu propagatorów tego kierunku, wyróżnia się ks. prof. dr hab. Stanisław Zięba, Dziekan Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego, Kierownik Katedry Ekologii Człowieka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Jako członek Towarzystwa Naukowego KUL-u i Komitetu Biologii Teoretycznej i Ewolucyjnej PAN-u, jest także członkiem redakcji *Roczników Filozoficznych* i zeszytów *Człowiek i Przyroda* oraz redaktorem serii *Ekologia Humanistyczna*. Wśród wielu Jego publikacji i książek w ubiegłym roku nakładem Za-